

2021–2027 M. EUROPOS SAJUNGOS FONDŲ INVESTICIJŲ PROGRAMOS VERTINIMO PLANO ĮGYVENDINIMO METODIKA

I. VERTINIMO BRUOŽAI

1. Vertinimas pasižymi šiais pagrindiniais bruožais:
 - 1.1. vertinimas skirtas Investicijų programos ar jos prioritetų tobulinimui ir naujų žinių apie planuojamas įgyvendinti, įgyvendinamas ar baigtas įgyvendinti investicines veiklas kūrimui ir atsiskaitymui;
 - 1.2. vertinimas padeda nustatyti Investicijų programos ar jos prioritetų vertę pagal tam tikrus vertinimo kriterijus (efektyvumas, rezultatyvumas, poveikis, tinkamumas, suderinamumas ir kt.);
 - 1.3. vertinimas yra integruotas į viešosios politikos ciklą;
 - 1.4. vertinimas atliekamas naudojant mokslinius metodus, patikimą informaciją ir duomenis;
 - 1.5. vertinimas atliekamas įtraukiant atsakingų institucijų ir suinteresuotų šalių atstovus;
 - 1.6. galutinis vertinimo rezultatas – aiški ir struktūruota vertinimo ataskaita, pateikiama su išvadomis ir rekomendacijomis;
 - 1.7. galutinis vertinimo rezultatas yra viešai prieinamas.

II. VERTINIMO PRINCIPAI

2. Planuojant, organizuojant ir atliekant vertinimą, taikomi šie principai:
 - 2.1. **aktualumas** – vertinimas yra planuojamas, organizuojamas ir atliekamas laiku ir yra suderintas su kitomis įrodymais grįsto valdymo priemonėmis, atsižvelgiant į atliktus ar jau suplanuotus vertinimo projektus;
 - 2.2. **nepriklausomumas** – vertinimus atlieka vidaus arba išorės ekspertai, funkcinio požiūriu nepriklausomi nuo už programos įgyvendinimą atsakingos institucijos.
 - 2.3. **partnerystė** – partneriai įtraukiami į visą vertinimo procesą. Vertinimo planas ir jo įgyvendinimas aptariamas per Investicijų programos Stebėsenos komiteto posėdžius dalyvaujant partneriams. Partneriai gauna visų vertinimų ataskaitas ir informaciją apie rekomendacijų įgyvendinimą. Partneriai įtraukiami į konkrečių vertinimų įgyvendinimą, ypač vertinimų planavimo, duomenų rinkimo ir rezultatų svarstymo etapuose;
 - 2.4. **pagrįstumas** – vertinimas yra pagrįstas tinkamai pasirinktais metodais, tikslingai suformuluotomis prielaidomis ir duomenimis, ir objektyviais informacijos šaltiniais, vertinimo išvados pagrįstos ir nešališkos.

III. VERTINIMO POŽIŪRIAI IR METODAI

3. Vertinimai atliekami pasirenkant vieną iš šių pagrindinių poveikio vertinimo požiūrių arba juos derinant:
 - 3.1. **teorija grįstas vertinimas** (toliau – TGV) – tai vertinimo metodinis požiūris, kuris analizuoja klausimus, kodėl ir kaip intervencija veikia. Šio vertinimo metu taikomos įvairios teorijos ir modeliai, keliamos hipotezės, nagrinėjami priežastiniai ryšiai tarp intervencijų, kitų veiksnių ir stebimų pokyčių. Tipiniai metodai, taikomi TGV metu, yra turimos informacijos analizė, stebėsenos ar administracinių duomenų analizė, atvejo studijos, interviu ir apklausa. Jo metu siekiama rekonstruoti ir verifikuoti intervencijų logiką bei paaiškinti priežastinius ryšius tarp išteklių, produktų, rezultatų ir poveikio;
 - 3.2. **kontrafaktinis poveikio vertinimas** (toliau – KPV) – tai vertinimo metodinis požiūris, leidžiantis apskaičiuoti grynąją intervencijos poveikį, ir atsako į klausimus, ar intervencija veikia, koks jos poveikis. Atliekant kontrafaktinę analizę siekiama palyginti intervencijos pasiektus rezultatus su rezultatais, kurie būtų pasiekti, jei intervencija nebūtų įgyvendinta. Tipiniai metodai, taikomi KPV, yra dvigubo skirtumo analizė, atsitiktinė subjektų atranka, panašiausių atvejų analizė ar instrumentinių kintamųjų analizė;
 - 3.3. mišrus poveikio vertinimas – idealiu atveju TGV ir KPV turėtų vienas kitą papildyti. Tačiau KPV metodai yra pritaikomi ne visiems Investicijų programos prioritetams ir ne visiems klausimams atsakyti, todėl galima taikyti kitus kiekybinius vertinimo metodus, tokius kaip modeliavimas (ypač atliekant vertinimus programos lygiu, apimant skirtingas programas ir prioritetus) arba sąnaudų efektyvumo analizė ir kt.
4. **Vertinimo požiūris pasirenkamas atsižvelgiant į investicijų specifiką:**

4.1. TGV galima taikyti visiems Investicijų programos prioritetams, jis apima ir programos įgyvendinimo proceso, ir programos poveikio vertinimo analizę. Vertinimo metu nustatoma detali priežastinė įvykių grandinė, kuri nusako, kaip programos įgyvendinimas turėtų pakeisti socialinę ekonominę aplinką. Remiantis įvykių grandine, atliekama empirinių duomenų analizė, kurios pagrindu įvertinama, ar įgyvendinant programą visos numatytos sąlygos buvo patenkintos. Kitaip tariant, analizuojami visi priežastiniai ryšiai nuo išteklių iki poveikio, kurie leidžia nustatyti, kodėl investicijos leido arba neleido pasiekti laukiamą poveikį. Pavyzdžiui, galima atsakyti į klausimą, ar planuoti rezultatai nepasiekti, nes buvo netinkamai pasirinktos investicijų kryptys ir mastas, ar ji tiesiog netinkamai įgyvendinta. TGV yra naudingas tiek ruošiantis kontrafaktiniam poveikio vertinimui (renkantis, kuriuos intervencijos rezultatus matuoti, kaip sudaryti tikslinę ir kontrolinę grupes ir pan.), tiek interpretuojant jo rezultatus (nustatant, kodėl intervencija neveikė arba kaip tik – veikė efektyviau, nei planuota).

4.2. KPV dažniausiai taikomas, kai norima nustatyti grynąjį poveikį ir pamatuoti elgsenos pokytį, pavyzdžiui, kiek kvalifikacijos tobulinimo kursus baigusieji asmenų susirado darbą, ar subsidijas gavusios įmonės pradėjo daugiau investuoti į mokslinius tyrimus ir pan. Tačiau KPV taikymui yra nemažai apribojimų. Vienas iš jų – KPV gali būti atliekamas tik intervencijoms, kurios yra gana homogeniškos, tai reiškia, kad subjektai turi dalyvauti tose pačiose arba panašaus tipo veiklose (pvz., kvalifikacijos tobulinimo kursai, konsultacijos, stažuotės ir pan.), kurios siekia tų pačių uždavinių (pvz., skatina bedarbių grįžimą į darbo rinką). Be to, homogeniškos intervencijos remiasi ta pačia intervencijos logika. Pagal investicijų pobūdį TGV labiausiai tinka verslo, užimtumo ir švietimo sritims vertinti, tačiau būtina įvertinti, ar nėra kitų apribojimų (ar galima sudaryti tinkamą tikslines ir kontrolines grupes, ar yra prieinami reikalingi duomenys ir kitos būtinos sąlygos vertinimui atlikti)¹.

5. Konkretiems vertinimams rekomenduojami vertinimo požūriai ir galimi metodai nurodyti Vertinimo plano I priede.

6. Vertinimai atliekami taikant kiekybinius ir kokybinius vertinimo metodus. Vertinimo metodų pasirinkimas priklauso nuo vertinimo tipo ir konkretaus vertinimo vykdymo proceso etapo:

6.1. kiekybiniai vertinimo metodai turėtų būti vyraujantys atliekant poveikio vertinimą, o kokybiniai metodai – atliekant įgyvendinimo vertinimą;

6.2. Vertinimo struktūravimo etape taikomi tokie metodai kaip vertinamos sistemos ir jos komponentų analizė, tikslinių grupių analizė, loginiai modeliai ar turimos informacijos analizė ir kt..

6.3. Duomenų rinkimo etape taikomi tokie metodai kaip turimos informacijos analizė, interviu, fokusuotos grupinės diskusijos, ekspertų panelės, stebėjimas dalyvaujant, apklausos, ir kt..

6.4. Duomenų analizės ir interpretavimo etape taikomi tokie metodai kaip kokybinė duomenų analizė, kiekybinė duomenų analizė, kontrafaktinio poveikio analizės metodai, statistinė analizė, ekonometrinė analizė, atvejo studijos ar palyginimas pagal gaires, ir kt.

7. Vertinimo metodų visuma turi užtikrinti nuoseklų vertinimo pagrindą ir apimti suderintus kiekybinius ir kokybinius vertinimo metodus, kurie leistų surinkti patikimus duomenis ir juos išanalizuoti, bei pateikti išsamius ir kokybiškus vertinimo teiginius ir išvadas.

III. VERTINIMO KLAUSIMAI IR KRITERIJAI

8. Vertinimo klausimai nustatomi pagal vertinimo pobūdį, jo tikslus ir vertinimo kriterijus.

9. Vertinimo klausimai nurodomi vertinimo techninėje specifikacijoje pagal pasirinktus vertinimo kriterijus.

10. Pagrindiniai vertinimo kriterijai, kuriais remiantis nustatomi vertinimo klausimai, yra tinkamumas, efektyvumas, rezultatyvumas, poveikis, tvarumas. Atsižvelgiant į vertinimo tikslą, gali būti taikomi ir kiti vertinimo kriterijai (ES pridėtinė vertė, įtraukumas, nediskriminavimas, matomumas).

11. Pagrindiniai vertinimo klausimai, kai atliekamas poveikio vertinimas:

11.1. kokie yra (bus) ilgalaikiai investicijų padariniai ir kodėl? (Poveikis);

11.2. kaip investicijomis finansuojamų veiklų rezultatai atitinka tikslinių grupių poreikius? (Tinkamumas);

11.3. kaip pasireiškė planuotas/neplanuotas investicijų poveikis? Kokios prielaidos lėmė neplanuoto poveikio pasireiškimą? (Poveikis);

11.4. kaip užtikrinama / reikalinga užtikrinti, kad rezultatai ir poveikis išliktų ateityje? (Tvarumas);

11.5. kaip vertinimo objekto intervencijų logika atitiko įgyvendinimo metu besikeitusią socialinę ekonominę situaciją? (Tinkamumas);

11.6. ar ir koku lygiu naudoti ištekliai yra proporcingi pasiektiems rezultatams? Ar su tais pačiais (ar mažesniais) kaštais buvo galima pasiekti geresnių rezultatų? (Efektyvumas);

¹ Kontrafaktinio poveikio vertinimo metodų gairės. Viešosios politikos ir vadybos institutas. 2013.

11.7. ar ir koku lygiu buvo pasiekti vertinimo objekto tikslai? Kas lėmė tokį tikslų pasiekimo laipsnį (sėkmės veiksniai ir probleminės sritys)? (Rezultatyvumas / Veiksmingumas).

12. Pagrindiniai vertinimo klausimai, kai atliekamas įgyvendinimo pažangos vertinimas:

12.1. koks yra tikslų (rezultatų) pasiekimo laipsnis? Kas lėmė tokį rodiklių pasiekimo laipsnį? (Rezultatyvumas / Veiksmingumas);

12.2. kokia tikimybė, kad tikslai bus pasiekti? Kokie yra sėkmės ir rizikos veiksniai (vidiniai ir išoriniai)? (Rezultatyvumas / Veiksmingumas);

12.3. ar pasirinktos tinkamos priemonės ir jų įgyvendinimo būdai tikslui pasiekti? Jei ne, kokios yra reikalingos tobulinimo priemonės ir kryptys? (Tinkamumas);

12.4. ar vertinamu periodu produktai ir rezultatai pasiekti ekonomiškai naudojant išteklius? Ar galima pasiekti geresnių rezultatų tais pačiais (ar net mažesniais) kaštais? (Efektyvumas);

12.5. ar pasirinktos investavimo priemonės ir joms įgyvendinti skirtos lėšos yra pakankamos nustatytų tikslų ir uždavinių įgyvendinimui? (Pakankamumas);

12.6. ar efektyviai veikia administravimo sistema ar jos dalis? Kokie galimi patobulinimai? (Efektyvumas).

III. VERTINIMO DUOMENYS

13. Vertinimams naudojami šie duomenys:

13.1. stebėsenos duomenys – tai Investicijų programos finansinių, produkto ir rezultato rodiklių duomenys, kaupiami ES investicijų administravimo informacinėje sistemoje (toliau – INVESTIS). Analizuojant praėjusių investavimo periodų programas naudojami duomenys, kaupiami ES struktūrinės paramos kompiuterinėje informacinėje valdymo ir priežiūros sistemoje (SFMIS). Investicijų programą administruojančios institucijos turi užtikrinti Investicijų programos bendrųjų, specifinių ir papildomų rodiklių kokybę (statistinį patikimumą, atitikimą intervencijai) ir prieinamumą vertinimo metu. Planuojant kontrafaktinius poveikio vertinimus gali būti reikalinga ne tik ES intervencijos tikslinės grupės stebėseną, bet ir kontrolinės grupės (ES fondų intervencijos nepatyrusios, tačiau panašios į tikslinę grupę) stebėseną;

13.2. administraciniai duomenys – tai duomenys, esantys kituose valstybės ir žinybiniuose registruose, valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, valstybės duomenų valdysenos informacinėje sistemoje, įmonių ir Lietuvos banko informacinėse sistemose, duomenų bazėse bei dokumentuose, skirti valdymui ir (arba) priežiūrai arba viešajam administravimui, ir reikalingi vertinimui atlikti. Investicijų programą administruojančios institucijos turi organizuoti vertinimui reikalingų administracinių duomenų prieinamumą vertinimo metu – šiuos duomenis teikti tiesiogiai arba netiesiogiai, t. y. tarpininkaujant tarp duomenų valdytojų ir/arba tvarkytojų ir vertintojų;

13.3. kiti duomenys – tai viešai prieinami duomenys (nacionalinė statistika, ES statistika ir kt.) ir duomenys, renkami taikant tam tikrus kiekybinius ir (ar) kokybinius metodus. Už šių duomenų surinkimą, apdorojimą ir analizę atsakingi vertinimo paslaugų teikėjai.

14. Duomenys turi būti patikimi (statistiškai patikrinti), gaunami laiku (atitinkantys vertinamą laikotarpį), saugūs (nepažeidžiantys asmens teisių), pakankami (apimantys visus reikalingus vertinimo klausimus) ir nuoseklūs (leidžiantys daryti apibendrinimus). Šie duomenų kokybės kriterijai turi būti derinami su duomenų svarba ir naudojimo tikslu.